

Aproximació bibliogràfica a la història de la joventut

Oriol de Bolòs

Universitat de Barcelona

RESUM

En aquest recull bibliogràfic s'apleguen un conjunt de referències (llibres, estudis, articles, webs, etc.) per a l'estudi de la joventut durant l'època contemporània, classificades en cinc grans apartats: joventut; associacions i moviments juvenils; escoltisme; joventut en el món, i pàgines web.

PARAULES CLAU: joventut, educació, escoltisme, associacionisme, història contemporània.

ABSTRACT

This bibliographic compilation puts together a group of references (books, studies, articles, web, etc.) for the study of youth during the contemporary period, classified in five groups: youth, youth movements and associations, scouting, youth in the world and web.

Aquesta bibliografia vol ser una introducció a l'estudi de la història de la joventut sense massa pretensions. De fet, aquest camp de treball —la història de la joventut— no gaudeix d'una tradició historiogràfica gaire rica, tot i els esforços que s'han realitzat en els darrers anys. En el seu moment (1987) la revista *Studia Historica: Historia Contemporánea*, de la Universitat de Salamanca, va dedicar amb caràcter monogràfic el seu volum cinquè a l'estudi d'alguns moviments juvenils a l'Estat espanyol. Gairebé tots els autors que hi van col·laborar en aquella oca-

sió van posar de manifest l'escassetat d'estudis existents sobre la temàtica, de manera especial quan es tracta dels primers compassos del segle xx. Encara que des de llavors la producció bibliogràfica ha crescut significativament, s'ha de dir que la situació —en línies generals— no ha millorat d'una manera ostensible i definitiva.

Conscients de les dificultats que implica qualsevol aplec bibliogràfic, hem acotat el camp de la mostra a la joventut catalana i espanyola, i hi hem inclòs un apartat sobre «Joventut en el món», que, tot i les seves limitacions, pot facilitar una visió més àmplia del tema. Els tres primers apartats abracen els àmbits següents: «Joventut», «Associacions i moviments juvenils» i «Escoltisme». Els apartats d'«Associacions i moviments juvenils» i d'«Escoltisme» se centren, principalment, en publicacions que es refereixen a l'àmbit espanyol i català, a diferència del de «Joventut», que si bé conté referències centrades en ambdós espais geogràfics, també en recull d'altres de caire més general i no tan específic. Hi hem afegit un cinquè i últim apartat que recull diverses pàgines web, atès que aquestes són d'utilitat per ampliar bibliografia de temes específics, per descarregar alguns documents o per visitar les pàgines oficials d'algunes associacions.

Encara que hem intentat recollir referències bibliogràfiques que responguin a diferents vessants polítics i a temàtiques heterogènies, és molt probable que en aquesta aproximació bibliogràfica s'hi trobin a faltar entrades significatives. No s'ha de perdre de vista la gran quantitat d'informació i materials que generen els distints organismes públics i fundacions privades sobre els temes relacionats amb la joventut. Val a dir que des de 1984 s'han elaborat cada quatre anys i, a iniciativa de l'Institut de la Juventud, diferents informes sobre la situació de la joventut a l'Estat espanyol que responen al títol genèric d'*Informe juventud en España*.¹ A aquests estudis cal afegir els patrocinats per altres institucions, entre les quals destaquen, a l'Estat espanyol, la Fundación Santa María i el Centro de Investigaciones Sociológicas, sense oblidar els que s'evaquien des de la Unió Europea. Encara que aquests materials posseeixen en el moment de la seva aparició un valor sociològic, amb el pas del temps adquireixen una inequívoca significació històrica que s'ha de tenir molt present en la redacció de qualsevol treball de caràcter diacrònic.

1. Els responsables d'aquests informes han estat les persones següents: José Luis de Zárraga Moreno (1984 i 1988), Manuel Navarro López (1992), Manuel Martín Serrano (1996 i 2000). A banda d'aquests informes, s'han elaborat altres treballs que tenen per objectiu abordar el tema de la joventut des de la perspectiva estadística i que presenten un seguit de xifres al voltant de la situació de la joventut a l'Estat espanyol.

En conseqüència, no podem donar aquesta bibliografia per tancada, de manera que s'hauria de revisar a fi d'incloure-hi no només les novetats que apareixen sinó també treballs i estudis que no han estat localitzats en la nostra recerca. Altrament, aquesta aproximació bibliogràfica —malgrat les mancances— vol ser una eina que permeti un primer apropament a una temàtica certament poc cultivada, alhora que pretén sensibilitzar els historiadors de l'educació sobre la importància d'un àmbit de treball que la nostra disciplina ha bandejat expressament o implícita, això és, la història de la joventut.

1. Joventut

- ALBA, V. *Historia social de la juventud*. Barcelona: Plaza & Janés, 1975.
- ÀLVARO, F. M. *Joves entre dos segles*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1998.
- ALVIRA MARTÍN, F.; CANTERAS MURILLO, A. *Delincuencia y marginación juvenil*. Barcelona: Publicaciones de Juventud y Sociedad: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- ARANA, J.; CARRASCO, J. *La juventud como es*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Juventud y Promoción Sociocultural: Instituto de Ciencias del Hombre, 1980.
- ARANGUREN, J. L. *Talante, juventud y moral*. Madrid: Paulinos, 1975.
- *Bajo el signo de la juventud*. Madrid: Aula Abierta Salvat, 1982.
- *Abrir caminos a los jóvenes*. Barcelona: Edimurtra, 1985. [Ponències presentades a les V Jornades Interdisciplinars, celebrades a Barcelona del 29 de novembre a l'1 de desembre de 1984, i organitzades per l'Àmbit d'Investigació i Difusió María Corral]
- ARON, R. *La revolución estudiantil*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 1970.
- ARRANZ, E. *Documentación Social* [Madrid: Cáritas Española], núm. 46 (gener-març 1982): *La Juventud española en la década de los 80*.
- AYALA, M. T.; SCHWARTZMANN, M. *El joven dividido*. Asunción: CIDESEP, 1987.
- BACA LAGOS, V. *Imágenes de los jóvenes en los medios de comunicación de masas*. Madrid: Instituto de la Juventud, 1998.
- BENJAMIN, W. *La metafísica de la juventud*. Barcelona: Altaya, 1994.
- BIAGINI, H. E. «Utopismo y juventud». *Cuadernos Americanos*, núm. 63 (1997), p. 46-59.
- «Bohemia y juventud». *Cuadernos Americanos*, núm. 74 (1999), p. 63-71.
- BLANC, F.; VILADOT, J. *La joventut de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1981.
- BÖHME, H. «Nunca antes hubo tanta juventud». *Humboldt*, núm. 136 (2002), p. 3-6.
- BORAN, J. *Juventud, gran desafío*. Madrid: PPC, 1985.
- BORDES, P. *La joventut de Catalunya, avui*. Barcelona: Consell Nacional de la Joventut, 1981.

- BOURDIEU, P.; PASSERON, J. C. *Los estudiantes y la cultura*. 3a ed. Barcelona: Labor, 1973. [Pròleg de J. L. Aranguren]
- BRUNO, A. *Juventud: sociedad, gobierno y participación*. Buenos Aires: Marymar, 1996.
- BUCETA, L. *La Juventud ante los problemas sociales*. Madrid: Doncel, 1966.
- CAPMANY, M. A. *La joventut, és una nova classe?* Barcelona: Edicions 62, 1969.
- CARANDELL, J. M. *La protesta juvenil*. Barcelona: Salvat, 1973.
- CASAL I BALLESTER, J. *La Joventut a Catalunya: Informe sociològic sobre el jovent a la comarca d'Osona, Cornellà de Llobregat i Barcelona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1981.
- COHN-BENDIT, D. *La revolución y nosotros, que la quisimos tanto*. Barcelona: Anagrama, 1987. [Publicació sobre el maig del 68]
- COMAS, D. *El uso de las drogas en la juventud*. Barcelona: Publicaciones de la Juventud y Sociedad; Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- CONDE, F. *Las relaciones personales y familiares de los jóvenes*. Barcelona: Publicaciones de la Juventud y Sociedad; Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- Crèixer en la incertesa: una diagnosi dels i de les joves de la Garrotxa en el 2002*. Olot: Consell Comarcal de la Garrotxa, 2002.
- Cuadernos para el Diálogo*, núm. 29 (1972): *Juventud y sociedad española*. [Monogràfic]
- DÍAZ, C. *La Juventud a examen*. Madrid: Paulinas, 1982.
- FERNÁNDEZ-CREHUET NAVAJAS, J. *Juventud actual y sociedad del futuro*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1985.
- FERRAROTTI, F. «La juventud en pos de una nueva identidad social». A: *La juventud de los años ochenta*. Salamanca: Sígueme; París: UNESCO, 1983, p. 245-254.
- FEIXA, C. *Cultures juvenils, hegemonia i transició social: una història oral de la joventut a Lleida, 1936-1989*. Lleida: C. Feixa, 1990. [Tesi doctoral: Estudi General de Lleida. Departament de Geografia i Història, 1990. Director: Oriol Romaní i Alfonso]
- [coord.] *Joventut i fi de segle: del 1968 al segle XXI (Fòrum Joves del Segle XXI, abril-novembre 1998)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut, 1998.
- *La joventut com a metàfora: sobre les cultures juvenils*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1998.
- *Generació @: la joventut al segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2001.
- FRANCO, LL. *Relacions laborals i situació dels joves en el mercat de treball*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002.
- FULLAT, O. *La joventut actual: el nostre futur*. Barcelona: Nova Terra, 1968.
- FUNES, J.; PLANELLAS, M. [coord.]. *La Joventut a la Catalunya dels 80*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Servei d'Esports i Joventut, 1983.

- GARCÍA, Ernest, «La cultura política de la rebel·lió dels estudiants a l'Europa occidental (més o menys entre 1965 i 1975)». *L'Espill* [Universitat de València], núm. 5 (2000), p. 139-157.
- GARCÍA, F. *Juventud y deporte*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1981.
- GARRETA, J. *La joventut de Lleida davant del Segle XXI: Identitats, actitud i valors*. Lleida: Pagès, 2000.
- GIL CAMPO, E.; MENÉNDEZ VERGARA, E. *Ocio y prácticas culturales de los jóvenes*. Barcelona: Publicaciones de la Juventud y Sociedad; Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- ICSA; GALLUP. *La juventud de la provincia de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1983.
- *La juventud en Cataluña*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1984.
- INSTITUTO DE LA JUVENTUD. *Crónicas de juventud: Los jóvenes en España 1940-1985*. Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- ISAF. *La juventud en la familia y en la sociedad*. Madrid: Karpós, 1980.
- Los jóvenes en España*. Madrid: ASEP: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Juventud, 1996. [1 disc òptic (CD-ROM)]
- La joventut de les comarques gironines*. Barcelona: Direcció General de Joventut, 1995.
- Joventut inadaptada, un clam, una acusació*. Barcelona: Nova Terra, 1965.
- La juventud de los años ochenta*. Salamanca: Sígueme; París: Unesco, 1983; Madrid, 1982.
- La juventud y el nuevo horizonte*. Madrid: Ediciones del Movimiento, 1962.
- KOMBLIT, A. L. *Culturas juveniles*. Buenos Aires: CBC, 1996.
- KREBS, H. *La Juventud en la familia y en la sociedad*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Juventud y Promoción Sociocultural: Instituto de Ciencias del Hombre, 1980.
- LEVI, G. *Historia de los jóvenes*. Madrid: Taurus, 1996. 2 v.
- LÓPEZ JIMÉNEZ, A. [dir.] *La juventud en Aragón*. Saragossa: Diputación General de Aragón. Departamento de Educación y Cultura, 1994.
- LÓPEZ QUINTÁS, A. *La Juventud actual entre el vértigo y el éxtasis: Creatividad y educación*. Madrid: Publicaciones Claretianas, 1993.
- LORA SORIA, C. de. *Juventud española actual: socialización y educación de la juventud española contemporánea*. Madrid: EPESA, 1965.
- MALBY, A. *Concha Palacios pregunta a Andrés Malby sobre: ser joven hoy*. Olot: Ocho Huitight, 2000. [Enregistrament sonor]
- MARGULIS, M. *La juventud es más que una palabra*. Buenos Aires: Biblos, 1996.
- MARÍN SÁNCHEZ, M. *Evolución de las actividades en la juventud española: 1960-1977*. Universidad de Sevilla, 1979. [Tesi doctoral]

- MARTÍN, J. *Juventudes de hoy*. Algorta: Zero, 1970.
- MARTÍN BARROSO, C. *Una aproximación a la realidad de los jóvenes*. Madrid: Cáritas Diocesana, 1969.
- MARTIN CRIADO, E. *Producir la juventud*. Madrid: Ediciones Istmo, 1998.
- MARTÍN VIGIL, J. L. *La España adolescente*. Barcelona: Planeta, 1982.
- MEVES, C. *Juventud manipulada y seducida: peligros de la sociedad de consumo*. Barcelona: Herder, 1980.
- MIGUEL, A. de. *Dos generaciones de jóvenes (1960-1998)*. Madrid: Instituto de la Juventud, 2000.
- MONTORO ROMERO, R. *La inserción en la actividad económica: empleo y paro juvenil*. Barcelona: Publicaciones de la Juventud y Sociedad; Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- MORAL, F. *El cambio en las actitudes y los valores de los jóvenes (un estudio longitudinal)*. Madrid: Instituto de la Juventud, 2002.
- MORIN, E. «Los jóvenes en la sociedad de masas». *Cuadernos: Revista Mensual del Congreso por la Libertad de la Cultura* [París], núm. 64 (setembre 1962), p. 63-68. [Traducció d'un fragment del llibre d'Edgar Morin, *L'esprit du temps*. París: Grasset, 1962]
- OCHOA CAMPOS, M. *La revolución de la juventud*. Buenos Aires: Plus Ultra, 1973.
- PALOCZI-HORVATH, G. *La Juventud, esperanza del mundo*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1978.
- PANIAGUA SOTO, J. L. *Sociedad y Política* [Madrid: Universidad Complutense. Facultad de Ciencias Políticas y Sociología], núm. 1 (1988): *Juventud, educación, crisis*. [Número monogràfic]
- PASCUAL DE SANS, A. *Del mito de la juventud a la realidad de los jóvenes*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1973.
- PELEGRÍ, B. *Juventut, fe i vida: Unes opcions i una pedagogia en moviment*. Barcelona: Abadía de Montserrat, 1980.
- PÉREZ LLORCA, J. *La Juventud española de la dictadura a la democracia: 1975-1981*. Barcelona: Comunicación, 1982.
- PINILLOS, J. L. *La juventud en su dolor y sufrimiento*. Madrid: Instituto de Ciencias del Hombre, 1983.
- PRIETO LACACI, R. *La participación social y política de los jóvenes*. Barcelona: Publicaciones de la Juventud y Sociedad; Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- La protesta juvenil*. Barcelona: Salvat, 1980.
- PUJOL, J. *Què poden fer els joves de Catalunya: Congrés Catalunya Jove 95*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1995.
- REGUANT, F.; CASTILLEJOS, E. *Juventud y democracia*. Barcelona: Avance, 1976.
- RÍOS, M. *La nostra joventut*. Barcelona: Bruguera, 1970.

- RODRÍGUEZ ALCALDE, L. *La juventud en la literatura contemporánea*. Madrid: Fermín Uriarte, 1967.
- ROSZAK, T. *La contestación universitaria*. Barcelona: Edicions 62, 1973.
- *El nacimiento de una contracultura: Reflexiones sobre la sociedad tecnocrática y su oposición juvenil*. 5a ed. Barcelona: Kairós, 1976.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I. [dir.]. *La Juventud liberta: Género y estilos de vida de la juventud urbana española*. Bilbao: Fundación BBV, 1998.
- SABATER TOMÁS, A. *juventud inadaptada y delincuente*. Barcelona: Hispano Europea, 1965.
- SALCEDO, S. *Integrats, rebels i marginats: Subcultures juvenívoles al País Valencià*. València: L'Estel, 1974.
- SAUVY, A. *La rebelión de los jóvenes*. Barcelona: Dopesa, 1971.
- SEIDMANN, P. *Juventud moderna*. Buenos Aires: Nova, 1968.
- Ser jove en els noranta: Aproximació a la realitat juvenil catalana i guia de serveis*. Barcelona: s. n., 1991 (?).
- SERRA BUSQUETS, S.; SUREDA GARCIA, B. *Els joves a l'època contemporània: XXI Jornades d'Estudis d'Històrics Locals*. Palma: Institut Estudis Baleàrics: Govern de les Illes Balears, 2003.
- TRIGO AZA, E. *Juventud, tiempo libre y educación en Galicia*. Madrid: E. Trigo Aza, 1990. [Tesi doctoral: UNED. Departamento de Teoría de la Educación y Pedagogía Social]
- TORREGROSA, J. R. *La juventud española: Conciencia generacional y política*. Barcelona: Ariel, 1972. [Pròleg de Salustiano del Campo]
- UCELAY DA CAL, E. *La Joventut a Catalunya al segle XX: Materials per a una història*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987.
- VILA-ABADAL; VILAPLANA, J. *La Joventut: Entre l'encant i el desencant*. Barcelona: Pleniluni, 1993.
- VILLEGAS LÓPEZ, M. «La juventud y el espíritu de la catástrofe». *Cuadernos Americanos*, núm. 25 (1966), p. 81-91.
- ZÁRRAGA, J. L. de [dir.] *La inserción de los jóvenes en la sociedad*. Barcelona: Publicaciones de la Juventud y Sociedad; Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1985.
- *Tablas estadísticas del programa de investigaciones básicas sobre la juventud*. Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Juventud, 1986. [Selecció de taules i textos]
- ZEGEL, S. *Les idées de mai*. París: Gallimard, 1969.
- ZINNECKER, J. «La juventud actual: ¿Comienzo o final de una época?». *Educación*, núm. 35 (1987), p. 55-72.

2. Associacions i moviments juvenils

- Actitudes políticas de la juventud en España.* Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales. Instituto de la Juventud, 1991.
- ADÁN REVILLA, T. *Ultras y skinheads: La juventud visible.* Gijón: Nobel, 1996.
- ALBORNOZ, O. *Estudiantes y desarrollo político.* Caracas: Monte Ávila, 1968.
- ALCOBA, A. *Auge y ocaso del Frente de Juventudes.* Madrid: San Martín, 2002.
- ALCOCER, J. L. *Radiografía de un fraude: Notas para una historia del Frente de Juventudes.* Barcelona: Planeta, 1978.
- BARBERÀ, O.; BARRIO, A.; RODRÍGUEZ, J. *Els militants de les organitzacions polítiques juvenils a Catalunya.* Barcelona: Diputació de Barcelona, 2002.
- BARRAGÁN, J. A. *Las crisis del movimiento juvenil en las sociedades capitalistas.* Madrid: De la Torre, 1980.
- BIAGINI, H. «Flujo y reflujo de los ideales estudiantiles». A: *III Congreso Internacional de Filosofía Latinoamericana.* [Costa Rica, juliol de 1996]
- BLANCO AGUINAGA, C. *Juventud del 98.* Madrid: Santillana: Taurus, 1998.
- BRIONES, M. *La Juventud anarquista, factor determinativo de la guerra y de la revolución.* Cambridge (Massachusetts): Harvard College Library, 1980. [1 microforma]
- CAMISA VIEJA SUPERVIVIENTE. *Juventud doliente: Ocho meses de revolución en Madrid / por un Camisa Vieja Superviviente.* San Sebastián: Talleres Offset, 1939 (?).
- CAÑABATE VECINA, J. A. *Les organitzacions juvenils a les Balears (segles XIX i XX).* Palma: Documenta Balear, 2001.
- *Les organitzacions juvenils del règim franquista: 1937-1960: Antecedents, trajectòria general i trajectòries a les Illes Balears.* Palma: UIB, 2002. [Tesi doctoral]
- CARRASCO i CAIVO, S. «Tribus urbanes». *Revista del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, núm. 111 (2000), p. 3-27.
- CARRILLO, S. *La Juventud, factor de la victoria.* Cambridge (Massachusetts): Harvard Library, 1980. [1 microfitxa]
- CASALS, X. *Neonazis en España: De las audiciones wagnerianas a los skinheads (1966-1995).* Barcelona: Grijalbo, 1995.
- CASTAÑO COLOMER, J. *Memòries sobre la JOC a Catalunya: 1932-1970.* Barcelona: Institut Catòlic d'Estudis Socials, 1974.
- *La JOC en España (1946-1970).* Salamanca: Sígueme, 1978.
- CASTERÀS ARCHIDONA, R. *Posiciones históricas de la juventud española: 1936-1939.* Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 1972. [Tesi de llicenciatura dirigida per Nazario González]
- *Diccionario de organizaciones políticas juveniles durante la Segunda República.* La Laguna: Dept. Historia Contemporànea, 1974.
- *Las Juventudes marxistas catalanas ante la guerra y la Revolución (1936-1939).* Uni-

- versitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 1975. 3 v. [Tesi doctoral dirigida per Nazario González]
- *La Juventud del POUM: una juventud de la guerra civil española (1936-1937)*. Cornellà: R. Casteràs Archidona, 1983.
- *Las JSUC: ante la guerra y la revolución (1936-1939)*. 2a ed. Barcelona: Hogar del Libro, 1982. [Pròleg de Nazario González; la primera edició és de 1977]
- CEPEDA ADAN, J. *Los movimientos estudiantiles (1900-1936)*. Madrid: Ayuntamiento de Madrid. Delegación de Cultura: Instituto de Estudios Madrileños del CSIC, 1985.
- CLAUDÍN, F. *La juventud española continúa su lucha*. Cambridge (Massachusetts): Harvard College Library, 1980. [1 microfita]
- CHUECA RODRÍGUEZ, R. L. *El fascismo en los comienzos del régimen de Franco: Un estudio sobre FET y JONS*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1983.
- «Las juventudes falangistas». *Studia Historica*, vol. 5, núm. 4 (1987), p. 87-104.
- CODINACHS, P. *La Federació de Joves Cristians de Catalunya*. Barcelona: Claret, 1990.
- COJAZZI, A. *Juventud nueva*. Madrid: La Rafa, 1939. [Versió de la setena edició original italiana]
- COLOMER I CALSINA, J. M. *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*. Barcelona: Curial, 1978.
- COLUBI, P. *El ritmo de las tribus*. Barcelona: Alba, 1999.
- COSTA, P. O.; PÉREZ TORNERO, J. M.; TROPEA, F. *Tribus urbanas: El ansia de identidad juvenil: Entre el culto a la imagen y a la autoafirmación a través de la violencia*. Barcelona: Paidós, 1996.
- CRUZ OROZCO, J. I. *El Yunque Azul: Frente de Juventudes y sistema educativo: Razones de un fracaso*. Madrid: Alianza, 2001.
- DÍAZ I SURINYAC, M. «Aproximació als antecedents i a l'actualitat de les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1997)». *Perspectiva Social*, núm. 39 (1997), p. 47-59.
- DURÁN, A. *Tribus urbanas*. Barcelona: Diputació, 1998. [Dossier realitzat per A. Durán amb la coordinació de Núria Ventura]
- DUTSCHKE, R. *La rebelión de los estudiantes*. Barcelona: Ariel, 1976.
- ELLWOOD, S. *Prietas las filas: Historia de la Falange Española, 1933-1983*. Barcelona: Crítica, 1984.
- La Federació de Joves Cristians de Catalunya: Contribució a la seva història*. Barcelona: Nova Terra, 1972.
- La Federació de Joves Cristians de Catalunya*: Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1978.
- FEIXA, C. *La Tribu juvenil: Una aproximación transcultural a la juventud*. Torí: Edizioni l'Occhiello, 1988.
- *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel, 1998.

- Movimientos juveniles en la Península Ibérica: Graffitis, grifotas, okupas*. Barcelona: Ariel, 2002.
- FEIXA, C.; SAURA, J. R.; COSTA, C. [ed.]. *Movimientos juveniles: De la globalización a la antiglobalización*. Barcelona: Ariel, 2002.
- FELIP ROSELL, R. M. *Los jóvenes obreros*. Madrid: Cocusa, 1959.
- FERNÁNDEZ BUEY, P. *Documentos sobre el movimiento estudiantil español*. Madrid: Matinales, 1977.
- FERNÁNDEZ SORIA, J. M. *Juventud, ideología y educación: El compromiso educativo de las Juventudes Socialistas Unificadas*. València: Universitat de València, 1992.
- «La educación popular entre la reforma y la revolución social: La Federación Universitaria Escolar (FUE)». *Historia de la Educación*, núm. 14-15 (1995-1996), p. 397-416.
- *Cultura y libertad: La educación en las juventudes libertarias, 1936-1939*. València: Universitat de València, 1996.
- FEUER, L. *El cuestionamiento estudiantil del establishment*. Buenos Aires: Paidós, 1969.
- FOGUET I BOREU, F. *Las Juventudes Libertarias y el teatro revolucionario: Cataluña (1936-1939)*. Madrid: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, 2002.
- GALLEGO MÉNDEZ, M. T. *Mujer, falange y franquismo*. Madrid: Taurus, 1983.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J.; LAUDO, X. [ed.]. *Educació i Història*, núm. 6 (2003): *Associacionisme juvenil, socialització i educació al segle XX*, p. 6-165. [Número monogràfic]
- GONZÁLEZ GONZÁLEZ, E. *Bandas juveniles*. Barcelona: Herder, 1982.
- GUALLAR ANDREU, F. *A la juventud nueva*. Saragossa: El Noticiero, 1940.
- GUERRE, R. *Lo esencial de la JOC*. Barcelona: Nova Terra, 1964.
- *La JOC: Su vida y acción*. Barcelona: Nova Terra, 1965.
- HALL, S. *Los hippies: Una contracultura*. Barcelona: Anagrama, 1970.
- HERRERA DE LARA, F. *Crisis del movimiento juvenil en las sociedades capitalistas*. Madrid: Torre, 1979.
- HINOJOSA, R. *La JOC, entre l'Església i el món obrer: testimoni i documents de la JOC en l'època franquista*. El Prat de Llobregat: Rúbrica, 1998.
- JATO, D. *La rebelión de los estudiantes: Apuntes para una historia del alegre SEU*. Madrid: CIES, 1953.
- JIMÉNEZ FRAUD, A. *La Residencia de Estudiantes: Visita a Maquiavelo*. Barcelona: Ariel, 1972.
- JOVENTUT COMUNISTA DE CATALUNYA. *La Juventud hacia la victoria*. Barcelona: Jove Guàrdia, 1974. [Ple del primer Comitè Nacional]
- La juventud catalana en el combate contra el franquismo*. Mèxic: Secció Juvenil del Casal Català, 1944.
- Juventud Femenina de Acción Católica Española*. Pamplona: Consejo Superior, 1939.
- LATORRE, A. *Universidad y sociedad*. Barcelona: Ariel, 1964.
- LAURIE, P. *La rebelión de la juventud*. Barcelona: Fontanella, 1969.

- LIZCANO, P. *La generación del 56: La Universidad contra Franco*. Barcelona: Grijalbo.
- LÓPEZ MARTÍNEZ, M. N. «El nacimiento de la FUE granadina: la juventud rebelde frente a la monarquía». *Anuario de Historia Contemporánea* [Universidad de Granada], núm. 12 (1985), p. 257-281.
- LÓPEZ SANTAMARÍA, J. «Juventud y Guerra Civil. El caso de las Juventudes Libertarias (noviembre de 1936 a mayo de 1937): Purismo revolucionario catalán frente a circunstancialismo estatal». *Sistema*, núm. 47 (1982), p. 111-132.
- «Juventudes libertarias y Guerra Civil (1936-1939)». *Studia Historica*, vol. 1, núm. 4 (1983), p. 215-222. [Breu síntesi de la tesi doctoral llegida a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Salamanca, el dia 28 de febrer de 1983]
- «Formació i evolució de les Joventuts Llibertàries». *L'Avenç* [Barcelona], núm. 75 (1984), p. 24-29.
- LUENGO SOJO, A. *La Sección Femenina, actividad musical*. Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 1995. [Tesi doctoral dirigida per Xosé Aviñoa Pérez]
- LUIS, F. de. *Cincuenta años de cultura obrera en España, 1890-1940*. Madrid: Editorial Pablo Iglesias, 1994. [Aquest llibre inclou, entre d'altres, els treballs següents: «Las Juventudes Socialistas como frente cultural pedagógico del socialismo español: el caso madrileño 1903-1914», p. 263-183, i «La Juventud rebelde frente a la dictadura: El Estudiante entre Salamanca y Madrid, 1925-1926», p. 284- 298]
- MANNHEIM, K. «El problema de la juventud en la sociedad moderna». A: *Diagnóstico de nuestro tiempo*. Mèxic: FCE, 1966, p. 48-77. [L'original és de 1943 i analitza la situació de la joventut en aquell tràgic moment]
- MARTIN, L. P. «La mobilisation politique des étudiants en Espagne (1915-1936). Premières notes pour une recherche». *Iris* [Université de Montpellier III Paul Valéry], (1998), p. 129-153.
- MARTINELL GIFRÉ, F. *La Juventud del silencio: Testimonios y experiencias de las escuelas familiares*. Madrid: Magisterio Español, 1974.
- MARTÍNEZ HOYOS, F. *La JOc a Catalunya: 1947-1975: Els senyals d'una Església del demà*. Barcelona: Mediterrània, 2000.
- MESA, R. [ed.]. *Jaraneros y alborotadores: Documentos sobre los sucesos estudiantiles de febrero de 1956 en la Universidad Complutense de Madrid*. Madrid: Universidad Complutense, 1982.
- La miseria en el mundo estudiantil*. Barcelona: Icaria, 1977.
- MONERA OLMOS, M. L. «Los movimientos juveniles: una respuesta a la educación de la juventud en el tiempo libre». *Revista de Ciencias de la Educación*, vol. xxxii, núm. 125 (1988), p. 63-84.
- MONOD, J. *Los barjots: Etnología de bandas juveniles*. Barcelona: Ariel, 2001.
- MONTERO, J. R. «Entre la radicalización y el fascismo: las Juventudes de Acción Católica». *Studia Historica*, vol. v, núm 4 (1987), p. 47-64.

- MONTERO GARCÍA, F. «Juventud y política: los movimientos juveniles de inspiración católica en España (1920-1970)». *Studia Historica*, vol. v, núm. 4 (1987), p. 105-121.
- *Juventud estudiante católica: 1947-1997*. Madrid: JEC, 1998.
- MONTEARRUBIO RODRÍGUEZ, Ó. J. *Las Juventudes Socialistas Unificadas en la Guerra Civil Española (1937-1939): Historia de un conflicto. El combate político entre el PSOE y las JSU*. Madrid: Ó. J. Monterrubio Rodríguez, 1986.
- OLIVERAS, A. *La Federació de Joves Cristians de Catalunya: L'espiritualitat, el projecte educatiu i la seva pedagogia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de Joventut, 1989.
- OTERO, L. *La Sección Femenina*. Madrid: Edaf, 1999.
- PARRA CELAYA, M. *Juventudes de vida española: El Frente de Juventudes. Historia de un proyecto pedagógico*. Madrid: Fundación Editorial San Fernando, 2001.
- PÉREZ-VILLANUEVA TOVAR, I. *La Residencia de Estudiantes: Grupos universitarios y de señoritas, Madrid 1910-1936*. Madrid: Centro de Publicaciones del MEC, 1990.
- PRIETO LACACI, R. *Asociacionismo juvenil en el medio urbano*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Juventud, 1991.
- *Asociacionismo juvenil, espacio rural e intermedio*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Juventud, 1992.
- *Tendencias del asociacionismo juvenil en los años 90*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Juventud, 1998.
- PUIG, T. *Les produccions culturals dels joves metropolitans*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986.
- Reflexiones sobre la juventud de la postguerra: 50 años después (1940-1990)*. Madrid: Fundación Cultural San Fernando, 1993.
- RUIZ CARNICER, M. Á. *El Sindicato Español Universitario (SEU), 1939-1965: La socialización política de la juventud universitaria en el franquismo*. Madrid: Siglo XXI de España, 1996.
- SÁENZ DE LA CALZADA, M. *La Residencia de Estudiantes, 1910-1936*. Madrid: CSIC, 1986.
- SÁEZ MARÍN, J. *El Frente de Juventudes: Política de juventud en la España de la postguerra (1937-1960)*. Madrid: Siglo XXI, 1988.
- SAMPER, G. *La joventut fa Catalunya: 1900-1985: Aproximació a la història de les associacions de joves*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Direcció General de Joventut, 1987.
- SÁNCHEZ LÓPEZ, R. «Sección Femenina, una institución en busca de investigador. Análisis crítico de la bibliografía disponible». *Historia Social*, núm. 17 (1993), p. 141-154.
- SECRETARIADO NACIONAL DE LITURGIA. *La juventud obrera y católica*. Madrid: Bruno, 1972.
- SERRA BUSQUETS, S.; COMPANY MATES, A. *El moviment associatiu a les Illes Balears des del fi-*

- nal del segle XIX fins a l'actualitat: XIX Jornades d'Estudis d'Històrics Locals*. Palma: Institut Estudis Baleàrics: Govern de les Illes Balears, 2001.
- SOL I CLOT, R.; TORRES I GRAELL, M. C. *Juventut Republicana: 80 anys al servei de Lleida*. Lleida: Joventut Republicana de Lleida, 1982.
- SOLÀ GUSSINYER, P. *Història de l'associacionisme català contemporani: Barcelona i les comarques de la seva demarcació 1874-1966*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1993.
- TAMAYO-ACOSTA, J. J. *Historia, pedagogía y teología de la JOC española*. Salamanca: 1976.
- THOMÀS, J. M. *La Falange de Franco: fascismo y fascistización en el régimen franquista, 1937-1945*. Barcelona: Plaza & Janès, 2001.
- TIERNO GALVÁN, E. *La rebelión juvenil y el problema de la universidad*. Madrid: Seminarios y Ediciones, 1972.
- Tribus urbanas: Tribu urbanoak*. Donostia (Sant Sebastià): Ayuntamiento de Donostia, 1992. [Text en basc, castellà, danès i txec]
- UGT, CNT. *Las Juventudes Libertarias ante el pueblo*. Valencia: Lit. S. Dura, Socializada: UGT: CNT, 1937.
- VARELA, I. «Universidad nueva y nuevos estudiantes. De los universitarios troyanos a los de la FUE». A: CASTRO X.; JUANA, J. de [ed.]. *Mentalidades colectivas e Ideoloxías: VI Xornadas de Historia de Galicia*. Orense: Diputación, 1991, p. 231-242.
- VINYES I RIBAS, R. *La Formación de las Juventudes Socialistas Unificadas 1934-1936*. Madrid; Mèxic: Siglo XXI, 1978.
- VIÑAS, C. *Skinheads a Catalunya*. Barcelona: Columna, 2004.

3. Escoltisme

- Adolescencia, juventud y escultismo*. Vitòria: Grupo Scout, 1967.
- ALDAMA, B. de. *El escultismo español en sus relaciones con la Iglesia y la jerarquía*. Madrid: Scouts de España, 1967.
- ARAN I SURIOL, J. *Colònies de vacances de Sabadell (1912-1983)*. Sabadell: J. Aran i Suriol, 1984.
- ARCHIDIÒCESIS DE BARCELONA. DELEGACIÓN DIOCESANA DE ESCULTISMO. *Escultismo en los años 70*. [Exposición Internacional Scout, Salamanca, 1970]
- BADEN-POWELL, R. *Escoltisme per a nois: Manual per a instrucció de bons ciutadans*. Barcelona: Successors de Joan Gili, 1968.
- *Baden-Powell, hoy*. Barcelona: Movimiento Scout Católico, s. a., 1980. [Revisió a càrrec de V. BRENES JIMÉNEZ i G. SAMPER]
- BALCELLS, A.; SAMPER, G. *L'Escoltisme català: 1911-1978*. Barcelona: Barcanova, 1993.
- BATLLE, A. *Escrips de mossèn Batlle*. Barcelona: Estela, 1966.

- BATLLE, A. *Nous escrits de mossèn Batlle*. Barcelona: Laia, 1971. [Presentats per Jordi Galí]
- BERTOLINI, P. *Educación y esculptismo*. Barcelona: Litúrgica Española, 1960.
- *Educació i esculptisme*. Barcelona: Gili, 1968.
- *Escultismo para muchachos*. San José de Costa Rica: Scout Interamericana, 1991.
- CERDÀ, M. *L'Escoltisme a Mallorca (1907-1995)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- CIEZA GARCÍA, J. A. *El Escultismo: Movimiento educativo para el tiempo libre*. Salamanca: ICE de la Universidad de Salamanca, 1984.
- «La educación física en la obra de Baden Powell (1875-1941)». *Historia de la Educación*, núm. 20 (2001), p. 283-306.
- CRUZ OROZCO, J. I. *Història de l'escoltisme valencià: De la Delegació Diocesana d'Escoltisme al Moviment Escolta de València (1958-1985)*. València: Moviment Escolta de València, 1994.
- *Escultismo, educación y tiempo libre. Historia del asociacionismo scout en Valencia*. València: Institut de la Joventut, 1995.
- CUADRADO TAPIA, R. *Educación, tiempo libre y esculptismo*. Alcoi: Marfil, 1974.
- *Escultismo, convivencia educativa*. Madrid: Perpetuo Socorro, 1978.
- *Escultismo: Organización Juvenil Educativa*. Madrid: Instituto Pontificio San Pío X, 1978.
- DELEGACIONS DIOCESANES D'ESCOLTISME DE BARCELONA, GIRONA, TARRAGONA I VIC. *Minyons escoltes als anys 70*. Barcelona: Delegacions Diocesanes d'Escoltisme, 1968.
- EFFENTERRE, H. van; BASTARDES, R. *L'escoltisme: Seguit de L'escoltisme a Catalunya de Ramon Bastardes*. Barcelona: Edicions 62, 1967.
- ESCOLA MIRALL. *L'escoltisme marista*. Barcelona: Escola Mirall, 1987.
- Escoltes Catalans: Associació participativa, agent educatiu, moviment juvenil: Conclusions de la Troca, trobada de caps*. Barcelona: Escoltes Catalans, 2003.
- Escultismo y sociedad*. Sevilla: Delegación Diocesana de Escultismo, 1970.
- FONT I PLANA, J. *Del joc a la festa: Escoltisme catòlic català (1930-1980)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- FORESTIER, M. D. *Escoltisme, ruta de llibertat*. Barcelona: ELE, cop. 1967.
- FRANCH, M.; RIAL, R.; RIBA, J. M. [ed.]. *Escoltisme i educació*. Vic: Eumo, 1999. [Pròleg de Salomó Marquès]
- GARCÍA MARQUINA, F. *Escultismo actual*. Madrid: S. M., 1964.
- GOBARRÓ, M. *Els orígens de l'escoltisme a Catalunya*. Fundació Jaume Bofill, s. a. [Inèdit]
- ICESB. *Colònies d'estiu i escoltisme a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1978.
- JOUBREL, H. *Le Scoutisme dans l'éducation et la rééducation des jeunes*. París: PUF, 1951.
- LANEYRIE, P. *Les Scouts de France: L'évolution du Mouvement des origines aux années 80*. París: Les Éditions du Cerf, 1985.

- LÓPEZ LACÁRCCEL, J. M. *Así fuimos, así somos: Historia de Scouts de España (Exploradores de España)*. Madrid: Scouts de España (ASDE), 2003.
- MANENT, A.; SAMPER, G. [cur.]. *Mossèn Antoni Batlle: Miscel·lània d'homenatge*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. [Entre els treballs dignes de menció citem els següents: «Els Minyons de Muntanya: un escoltisme per a Catalunya», de G. Samper, p. 94-107; «La joventut sota el franquisme», de P. Pagès, p. 126-135; «Trajectòria de l'escoltisme catòlic», d'A. Balcells, p. 292-316; «Ecoltisme d'Església avui», de J. Pla, p. 457-470]
- MARQUÈS, S. *L'escoltisme gironí*. Salt: Edicions del Pèl, 1984.
- «Els Exploradores de España un focus d'espanyolització a la Girona primoriverista». A: *La dictadura de Primo de Rivera*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1992, p. 175-192.
- MARTORELL, A.; VERGÉS, P. *Colònies escolars de l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: El Mall, 1979.
- MINYONS ESCOLTES I GUIES SANT JORDI DE CATALUNYA. *L'Escoltisme: Visió 1971*. Barcelona: Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi de Catalunya, 1972.
- *Qui som: Minyons Escoltes, Guies Sant Jordi de Catalunya*. Barcelona: Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi de Catalunya, 1983. [Selecció i compilació a càrrec de G. Samper]
- MOVIMIENTO SCOUT Y GUÍA DE MALLORCA. DELEGACIÓN DIOCESANA DE SCOUT. *Converses sobre escoltisme: XXV Aniversari, 1956-1981: Moviment Escolta i Guiatge de Mallorca, Delegació Diocesana d'Escoltisme*. Palma de Mallorca: Delegació Diocesana de Scout, 1981.
- NARANJO I TEIXIDÓ, M. «Història de l'escoltisme a Catalunya». *Crònica d'Ensenyament*, núm. 63 (febrer 1994), p. 18-20.
- SAMPER, G. *50 anys d'escoltisme català: 1927-1978*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut, 1993.
- SAUNDERS, H. *The Left Handshake: The Boy Scout Movement during the War 1939-1945*. Londres: Collins, 1949.
- SERRA I GARCIA, A. *Història de l'escoltisme català*. Barcelona: Bruguera, 1968.
- SEVIN, J. *Le Scoutisme: étude documentaire et applications*. 1a ed. París: Action Populaire: SPES, 1922. [La segona edició és de 1930]
- TECGLÉN, M. *La juventud del morral y la canción: 1939/1950: Montañeros, campamentos, escaladas, peregrinaciones universitarias*. Madrid: Mediterráneo, 1999.
- THOREL, B. *Le Scoutisme de lord Baden-Powell: Méthode et vie*. París: SPES, 1935.
- TORRES, E. *Excursionisme i franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979.
- VIDAL, C. «Ecoltisme, una educació diferent: l'experiència de Salt». *Revista de Girona*, núm. 218 (maig-juny 2003), p. 52-57.

4. Joventut en el món

- ADDIS SABA, M. *Gioventù italiana del littorio: La stampa dei giovani nella guerra fascista*. Milà: Feltrinelli, 1973.
- AIVES FERREIRA, I. «Mocidade Portuguesa Feminina. Um ideal educativo». *Revista de História das Ideias*, núm. 16 (1994), p. 193-233.
- ANGEL, W. D. *Youth movements of the world*. Harlow: Longman Current Affairs, 1990.
- ARANGUREN, J. L. *La Juventud Europea y otros ensayos*. Barcelona: Seix Barral, 1961.
- AVELAS NUNES, J. P. «As organizações de Juventude do Estado Novo (1934-1949)». *Revista de História das Ideias*, núm. 17 (1995), p. 167-227.
- BETTI, C. *L'opera nazionale Balilla e l'educazione fascista*. Florència: La Nuova Italia, 1984.
- BLÜHER, H. *Wandervögel, histoire d'un mouvement de jeunesse*. París: Les Dioscures, 1994.
- BORDEAUX, H. *La Jeunesse nouvelle*. París: Plon, 1917.
- BRICARELLI, C. *Una gioventù offesa: ebrei genovesi ricordano*. Florència: Giuntina, 1995.
- BYNNER, J.; CHISHOLM, L.; FURLONG, A. *Youth, citizenship and social change in a European context*. Aldershot: Ashgate, 1997.
- CASTEING, F. «Aux origines des Jeunesses communistes de France». *Le Mouvement Social*, núm. 74 (gener-març 1972), p. 47-73.
- CAVALL, A.; GALLAND, O. *Youth in Europe*. Londres: Pinter, 1995.
- CENTRE DE DOCUMENTACIÓ JUVENIL. *Europa i els joves*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1990.
- CHOIVY, G. *Mouvements de Jeunesse: Sociabilité juvenile dans un cadre européen 1799-1968*. París: Les Editions du Cerf, 1985.
- *Histoire des organisations et mouvements chrétiens de jeunesse en France (XIXe-XXe siècle)*. París: Les Editions du Cerf, 1999.
- CLARK, S. M. *Youth in modern society*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston, 1972.
- CORNELL, R. *Youth and Communism: An historical analysis of International Communist Youth Movements*. Nova York: Walker, 1965.
- COSPITO, N. *Los Wandervögel: La juventud alemana desde Guillermo II al III Reich*. Molins de Rei: Nueva República, 2002. [Títol original: *I Wandervögel: La gioventù tedesca da Guglielmo II al nazionalsocialismo*]
- COUTROT, A. «Les mouvements de jeunesse en France dans l'entre-deux-guerres». *Cahiers de l'Animation*, núm. 32 (2n trimestre 1981), p. 29-47.
- CRUBELLIER, M. «L'enfance et la jeunesse dans la société française, 1800-1950». *Histoire de l'Education*, núm. 5 (1979), p. 31-34.
- *L'enfance et la jeunesse dans la société française, 1800-1950*. París: Armand Colin, 1979.
- DEPAEPE, M.; SIMON, F. «La conquista de la juventud: una cruzada educativa en Flandes». *Historia de la Educación*, núm. 18 (1999), p. 301-320.

- EPSTEIN, J. S. *Youth Culture: Identity a postmodern world*. Malden: Blackwell, 1998.
- ERIKSON, E. H. *La juventud en el mundo*. Buenos Aires: Horme, 1969.
- FEIXA, C.; MOLINA, F.; ALSINET, C. [ed.]. *Movimientos juveniles en América Latina: Pachucos, malandros, punketas*. Barcelona: Ariel, 2002.
- FELIZ, V. *Juventudes católicas extranjeras*. Madrid: Voluntad, 1927.
- FERNÁNDEZ PALACIOS, A. «Movimientos juveniles». *Revista Instituto de la Juventud*, núm. 61 (octubre 1975), p. 10-105.
- FEUER, L. S. *Los movimientos estudiantiles: Las revoluciones nacionales y sociales en Europa y el Tercer Mundo*. Buenos Aires: Paidós, 1969.
- FIELD, M.; BROHM, J. M. *Jeunesse et révolution: Pour une organisation révolutionnaire de la jeunesse*. París: François Maspero, 1975.
- FORNÁS, J.; BOLIN, G. *Youth culture in late modernity*. Londres: Sage, 1995.
- FURLONG, A.; CARTMEL, F. *Young People and Social Change: Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press, 1997.
- GIESECKE, H. *Vom Wandervogel bis zur Hitlerjugend. Jugendarbeit zwischen Politik und Pädagogik*. Munic: Juventa Verlag, 1981.
- GILLIS, J. R. *Youth and History. Tradition and Change in European Age Relations 1770-Present*. Nova York: Academic Press, 1974.
- Giovinezza [enregistrament sonor]; Blanc-Gotta: Hymne triomphal des PNF Balilla; Blanc-Bravetta: hymne des Jeunesses Fascistes; interprété par le ténor Furio Pazzaglia; avec choeurs et orchestre sous la dir. du Maestro Mariotti*. S. ll.: Odeón. [1 disc sonor]
- GÖLLER, J. T. *Youth and democracy: The young generation's attitude to the modern world*. Bonn: Inter Naciones, 1995.
- GOTTLIEB, D. *Youth in contemporary society*. Londres: Sage, 1973.
- GOUNOT, A. «Els orígens del moviment esportiu comunista a Europa». *Acàcia*, núm. 4 (1995), p. 75-99.
- HALL, S. *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. Londres: Hutchinson University Press, 1993.
- HOLLAND, K. *Youth in European Labor Camps*. Washington DC: American Council of Education, 1939.
- HUDON, R.; FOURNIER, B. *Jeunesses et politique*. Saint-Foy: Les Presses de l'Université Laval; París: L'Harmattan, 1994.
- Juventud, población y desarrollo en América Latina y el Caribe: Problemas, oportunidades y desafíos*. Santiago de Chile: Centro Latinoamericano de Demografía. División de Población: Comisión Económica para América Latina y el Caribe. Proyecto Regional de Población, 2000.
- KIRBY, E. S. *La Juventud en China*. Hong Kong: Dragonfly Books, 1965.
- KLÖNNE, A. «L'opposizione giovanile durante il Terzo Reich». *Dimensioni e Problemi della Recerca Storica*, núm. 1 (1995), p. 65-94.

- KOCH, H. W. *The Hitler Youth: Origins and Development 1922-1945*. Nova York: Stein and Day, 1975.
- KOON, T. *Believe, Obey, Fight: Political Socialization of Youth in Fascist Italy, 1922-1943*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1985.
- KRUPSKAYA, N. *La educación comunista: Lenin y la juventud*. Madrid: Editorial Nuestra Cultura, 1978.
- LA GESSÉE, J. de. *Les Jeunesses*. París: STFM, 1991.
- «La joventut a Europa vint-i-cinc anys després». *Papers: Revista de Sociologia* [Barcelona], núm. 25 (1985).
- La Juventud del País Soviético*. Moscú: Agencia de Prensa Nóvosti, 1976.
- LAQUER, W. *Young Germany: A History of the German Youth Movement*. Londres, 1962.
- LÊ, T. K. *Jeunesse exploitée, jeunesse perdue?* París: Presses Universitaires de France, 1978.
- LEDEEN, M. A. «Italian Fascism and Youth». *Journal of Contemporary History*, núm. 4 (juliol 1969), p. 137-155.
- LESTAVEL, J. *D'un mouvement de jeunes à un mouvement d'adultes: De la Route à la Vie nouvelle*, octubre 1976. (Documents de l'INEP; XXI, Sèrie Études et Recherches)
- MANN, G. *Una juventud alemana: memorias*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1989.
- MARSISKE, R. *Movimientos estudiantiles en América Latina: Argentina, Perú, Cuba y México, 1918-1929*. Mèxic: UNAM. CESU, 1989.
- [coord.] *Movimientos estudiantiles en la historia de América Latina*. Mèxic: UNAM. CESU, 1999.
- MARZOLO, R. *Las organizaciones juveniles en Italia*. Roma: Novissima, 1939.
- MAYEUR, F. «Jeunesse en mouvements». *Historie de l'Education*, núm. 29 (1986), p. 3-20.
- MILES, S. *Youth lifestyles in a changing world*. Buckingham: Open University Press, 2000.
- MILLET, R. *Jeunesse française*. París: Fernand Sorlot, 1940.
- MORENTE VALERO, F. *Libro e moschetto: Política educativa y política de juventud en la Italia fascista (1922-1943)*. Barcelona: PPU, 2001.
- MOUNIER, E. «La jeunesse comme mythe et la jeunesse comme réalité, Bilan 1940-1944». *Esprit*, 13è any, núm. 1 (desembre 1944), p. 143-151. [Aquesta revista va dedicar el número 11 de l'octubre de 1945 als moviments i institucions juvenils]
- MUSU, M.; BERLINGUER E. *La lotta della gioventù per la democrazia*. Roma: PCI, s. a.
- NDIAYE, J. P. *La Jeunesse africaine face à l'impérialisme*. París: François Maspero, 1971.
- NELLO, P. *L'avanguardismo giovanile alle origini del Fascismo*. Roma: Laterza, 1978.
- NICHOLLS, D. *An Outline History of Youth and Community Work and the Union 1834-1997*. Birmingham: Pepar Publications, 1997.
- NIEMEYER, C. *Nietzsche, die Jugend und die Pädagogik*. Weinheim; München: Juventa Verlag, 2002.

- NIETO, A. *La ideología revolucionaria de los estudiantes europeos*. Barcelona: Ariel, 1972.
- NOAKES, J.; PRIDHAM, G. «Youth and Education». A: *Nazism: A History in Documents and Eyewitness Accounts, 1919-1945*. Nova York: Schocken, 1984.
- PÉAN, P. *Una juventud francesa: François Mitterrand, 1934-1947*. Barcelona: Juventud, 1996.
- PEUKERT, D. «Youth in the Third Reich». A: BESSEL, Richard [ed.]. *Life in the Third Reich*. Nova York: Oxford University Press, 1987.
- POTTHAST, B. «Dossier: Infancia y juventud en América Latina en los siglos XIX y XX». *Iberoamericana: América Latina - España - Portugal*, núm. 8, any II (desembre 2002), p. 71-?
- QUAGLIARELLO, G. «Parcours de formation de la classe politique italienne: les étudiants dans la transition du fascisme à la démocratie». *Revue d'Historie Moderne et Contemporaine*, vol. 45, núm. 1 (gener-març 1998), p. 196-226.
- SALAZAR, A. J. *No nacimos pa' semilla: La cultura de las bandas en Medellín*. Bogotá: Cinep, 1990.
- SÁNCHEZ LÓPEZ, R. «Mussolini, los jóvenes y las mujeres: la lisonja como estrategia». *Historia Social*, núm. 22 (1995), p. 19-41.
- SAX, B.; KUNTZ, D. «Hitler Youth and Education». A: *Inside Hitler's Germany: A Documentary History of Life in the Third Reich*. Lexington (Massachusetts): DC Heath and Company, 1992.
- SIKOUNMO, H. *Jeunesse et éducation en Afrique Noire*. París: L'Harmattan, 1995.
- STACHURA, P. *The German Youth Movement 1900-1945*. Londres: Macmillan, 1981.
- TEINDAS, G; THIREAU, Y. *La Jeunesse dans la famille et la société modernes*. París: Les Éditions Sociales Françaises, 1961.
- TOLLER, E. *Una joventut a Alemanya*. Barcelona: Edicions de 1984, 2001.
- TRASHER, F. M. *The gang*. Chicago: University of Chicago Press, 1963.
- VICH, S. «La juventud hitleriana». *Historia* 16, núm. 279 (juliol 1999), p. 32-39.
- World Youth Report 2003: The global situation of young people*. Ginebra: United Nations, 2004.
- WULFF, H.; AMIT-TALAI, V. *Youth cultures: A cross-cultural perspective*. Londres: Routledge, 1995.
- ZAPPONI, N. «Il partito della gioventù. Le organizzazioni giovanili del fascismo (1926-1943)». *Storia Contemporanea*, núm. XIII (1982), p. 596-633.

5. Pàgines web

- <<http://www.infed.org/youthwork/b-yw-hist.htm>> (consulta: 25/V/2004). Bibliografia sobre la joventut britànica i el treball juvenil al Regne Unit (en anglès).
- <<http://isd.usc.edu/~anthonya/gang.htm>> (consulta: 25/V/2004). Bibliografia de tribus urbanes als Estats Units (en anglès).

- http://rcswww.urz.tu-dresden.de/~lehre/cp_PS_PMYC/bibliography.htm (consulta: 25/V/2004). Bibliografia sobre cultura juvenil i música pop (en anglès).
- <http://histclo.hispeed.com/youth/youth/org/nat/hitler/hitler-bib.htm> (consulta: 1/VI/2004). Bibliografia sobre les joventuts hitlerianes (en anglès).
- <http://internet.mtas.es/injuve> (consulta: 9/VI/2004). Pàgina web de l'Institut de la Juventud; conté bibliografia i estudis a l'apartat d'«Estudios y Biblioteca»; alguns estudis es poden descarregar.
- <http://www.cjcy.l.es/Asoc/bibl.htm> (consulta: 9/VI/2004). Bibliografia sobre associacionisme que es pot trobar a la biblioteca del Consejo de la Juventud de Castilla y León.
- <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/wyr/index.html> (consulta: 9/VI/2004). Pàgina web on es pot descarregar el «World Youth Report 2003» de les Nacions Unides (en anglès).
- <http://www.cinterfor.org.uy/public/spanish/region/ampro/cinterfor/temas/youth/index.htm> (consulta: 9/VI/2004). Web amb notícies, enllaços, bibliografia, etc; sobre joventut (majoritàriament llatinoamericana).
- <http://www.joc.es> (consulta: 9/VI/2004). Pàgina web de la JOC.
- <http://www.cjb.org/ct/associacions/associacions.asp> (consulta: 9/VI/2004). Web del Consell de la Joventut de Barcelona amb enllaços a diverses associacions juvenils de diferents àmbits: polítics, estudiantils, de lleure, etc.
- <http://www.geocities.com/CollegePark/Den/9433/jovenes/feixa.htm> (consulta: 10/VI/2004). Ponència de Carles Feixa, María del Carmen Costa i Joan Pallarès sobre moviments juvenils a Catalunya. També presenta una breu bibliografia.
- <http://www.5tc.de/giesecke/wvlit.htm> (consulta: 28/VI/2004). Web que conté una extensa bibliografia sobre *Jugendbewegung* (Moviment de la Joventut) i la joventut alemana (en alemany).